

MUISTELMIA MENNEILTÄ VUOSILTA

Irja Laiho os. Pessi

1995

Huomautus lukijalle:

Tämä muisteluteksti on julkaistu painettuna
kirjasena kesällä 1995. Tästä tekstistä
puuttuvat kirjassa olleet kuvat.

Valokuva 0.

Olen Irja Marjatta Laiho os. Pessi (s. 29.7.1923). Kirjoitan tässä isästäni Simo Pessistä eli Käkösen Simosta. Olen kuullut kerrottavan isän kosioreissusta.

Sihvon Tauno ja Kiiskin Aati (isän eno) olivat kosiomiehiä. Ja niin sitä oli karautettu hevosella Pekonlahteen Riukjärven päähän. Ja Aati oli iskenyt nyrkillä oveen ja huutanut: "Ylkä tulee!" Siitä se sitten Mari Paavilaisen ja Simo Pessin yhteinen taival sai alkunsa.

Valokuvista päätellen äiti on ollut kaunis nainen luonnonkiharat hiukset omistaen. Äiti oli käynyt Käkisalmissa kutomakoulussa. Siellä oli kudottu pöytäliinat, täkit, rekipeitot ja paljon muuta. Kun me lapset oltiin pieniä, niin äiti teki niistä hameistaan meille vaatteita.

(valokuva 1. Simo Pessi s. 19.7.1890 ja valokuva 2. Maria Pessi s. 10.9.1889)

Siellä Paavilanmäellä elämä jatkui maata viljelemällä ja meitä lapsia kasvattamalla. Kalastus oli isällä miltei aina mielessä kesällä ja talvellakin. Ei Karjalassa käyty talvella pilkillä niinkuin täällä Ruovedellä. Katiskalla ja rysällä sekä talvikoukuilla kalastettiin. Ja rysän kutominen oli talvisin pöydällä; kun jäi aikaa, niin käpy

heilumaan. Syksyisin oli kerettävä metsällekin jänisjahtiin naapurin, Mikkosen Eetun, kanssa.

Isä oli ahkera käsistään. Teki meille lapsille kengätkin. Olin neljäntoista vanha kun sain ostokengät koulun kevätjuhlaan. Ja siihen aikaan tehtiin rukkaset kotona ja naiset kinnasneulakintaat sinne sisään. Hevosvaljaat tarvitsivat kunnostusta ja reet, aisat, luokat.

Isä oli kyllä aikaansa seuraava maanviljelijä. En muista sitä aikaa, kun niittokone hankittiin, mutta se oli 1930-luvulla kun haravakone ostettiin ja puintakone. Ne helpotti töitä paljon. Ja ennen sotaa tuli sokerijuurikkaan viljelys, kun Antreaan tuli sokeritehdas. Sitä oli viljelyksessä ensin noin puoli hehtaaria, sitten toisena kesänä jo yksi hehtaari. Oli siinä meille harventamista! Koneella kylvettiin ja välit harattiin hevos ja konepelillä. Juurikkaan nosto tehtiin käsin ja koottiin isoihin kasoihin. Meidän kylässä ei ollut juurikaspeltoa kuin meillä ja opettaja Sihvolla.

(valokuva 3. Simo Pessin pellolla; Ensio äestää vanhalla Selmalla (hevonen)
valokuva 4. Sokerijuurikaspellolla)

Kyllä ne kesät olivat kiireistä aikaa. Muitten töitten lisäksi oli aina jonkun rakennuksen korjaamista. Muistan vielä sen mustan tuvan ja pienet ikkunat. Korjaamalla se oli aika siedettävässä kunnossa. Ja se Pääsmän paikka, joka oli äitin perintöpaikka, antoi niitä rakennustöitä. Sinne rakennettiin mökki ja navetta. Siellä oli

kesäisin vasikoita ja lampaista. Pääsmä oli kaunis paikka; lammen ranta, mutta huonon tien takana.

(valokuva 5. Simo ja Maria Pessi

valokuva 6. Pessin sisarukset koolle juhannuksena 1937 Esko Pessin tuvan edessä)

Äiti kutoi talvella paljon kankaita ja siinä sitä aina apuna ollessa taisi oppi tarttua. Pellavan kasvatusta oli kovaa puuhaa. Olimme pellavia loukuttamassa, kun isä tuli sinne riihelle ja sanoi: "Lopettakaa se loukutus, sota on syttynyt!" Meillä oli viimeiset piot menneillään, että kyllä tämä on kohta loppu. Meillä oli loukutuskone jostain lainassa.

Siitä se sota alkoi. Seuraavana aamuna tuli määräys, että hevonen on vietävä Räisälään 20 kilometrin päähän ja luovutettava armeijan käyttöön. Isä joutui kirkonkylään sotapoliisiksi ohjaamaan evakoita ja evakoimaan siviili-ihmisiä pois: vanhat ja lapset. Veljeni Simo Ensio (myöhemmin käytän Simo Ensioista pelkkää puhuttelunimeä Ensio) oli Suojeluskunnassa ja niin sai kutsun I.S. miehiin. Ja Elna pyykkiä pesemään kenttäsairaalaan koululle.

(Olen kirjoittanut nämä seuraavat liuskat jo viisi vuotta sitten.)

Kerron mitä oli 1939 Kaukolassa.

Se oli sellainen hallainen lauantaiamu, kun jaettiin liikekannallepanomääräyslappuja joka taloon. Mutta meillä oli isä liian vanha ja veljeni Ensio oli 19 ja kuului suojeluskuntaan, mutta hevonen oli siinä iässä. Isä lähti viemään hevosen Räisälän koululle. Minä olin rippikouluikäinen. Olimme käyneet rippikoulua viikon. Ja maanantaiamuna menimme Pitäjätuvalle, mutta pastori oli saanut myös määräyksen reserviin. Ja niin meitin rippikoulu jäi siihen.

Siinä sitten teimme keskeneräisiä syystöitä. Sokerijuurikkaat nostettiin ylös ja auto haki ne Antrean sokeritehtaalle. Ja isä haki naapurista hevoset joilla alettiin syyskynnöt, kun ei uskottu että sota syttyy.

Päiviä en muista, mutta Kaukolaan tuli reserviläisiä Pohjanmaalta: Kauhajoelta, Teuvalta, Isojoelta. Ja heillä ei ollut sotilaskamppeita kuin lakki ja vyö. Joillakin suojeluskuntapuku. Ja ne olivat majoitettu kirkonkylään joka taloon ja koululle. Kävivät siellä meilläkin saakka marssilla, pitivät kuntomarsseja. Olin veljeni kanssa kyntämässä. Ajoin niitä hevosia kun veljeni oli auran sarvissa. Ja häpesin, kun ne Pohjanmaan miehet siinä tiellä marssi, että mitä ne ajattelee, kun täällä on naisetkin pellolla kyntöhommissa.

Ja illalla niitä miehiä kokoontu meillekin maitopullonsa hakemaan ja uutisia kuulemaan sekä sanomalehtiä lukemaan. Kun radiotakaan ei ollut meidän kylässäkään kuin Pitkäsen Matilla. Uutiset olivat kysytyjä, kun jokaisen sisin kiehui. Ei nämä miehet

montaa viikkoa Kaukolassa olleet, kun heidät siirrettiin lähemmäs rajaa.

Ja kun ei vaan uskottu sodan syttymiseen, niin rupesimme pellavia loukuttamaan. Se loukutushomma kesti monta päivää, vaikka meillä oli sellainen loukutuskonekin. Isä lähti taas Pitkäsen radiouutisia kuulemaan. Ja sieltä palatessaan poikkesi riihelle ja sanoi: ” Voi hyvät tytöt, lopettakaa se loukutus. Sota on syttynyt!” Meillä oli viimeiset piot menneillään ja siihen se sitten loppu. Lakasimme lattian ja menimme pois.

Kyllä meillekin se radio hankittiin sitten. Kyllä sieltä kuulu sitten sitä litin Tiltuakin. Parin päivän päästä alkoi rajalta tulla sotapakolaisia. Ihmisiä karjoineen. Ne ohjattiin näille sivuteille, niinkuin kirkolta Kasehaudan kautta Liinamaalle ja sieltä Ojajärvelle. Me asuttiin tämän tien vieressä. Niin meilläkin yöpyi sellainen kauppiasperhe Raudusta. Olivat ottaneet mukaansa kaupasta mitä ehtivät mm. kangaspakkoja ja ruokaa. Perheeseen kuului vanhempi pari ja sitten oli nuori rouva ja pieni lapsi ja vähän isompi noin neljän vanha kirkassilmäinen poika. Ja poika oli tarmoa täysi: ” Me lähdettiin ja isä jäi, mutta lupas tuoda minulle repullisen ryssän partoja.”

Talvi tuli. Se oli Joulukuun alkua, kun me Elna-siskon kanssa olimme pyykillä saunalla. Niin Häklin Olli poikkes hevostaan juottamaan. Hän kertoi, että naapuri oli kaatunut ja hän haki sen Räisälästä. Hänellä oli asiaa isälle ja meni tupaan. Ja me Elnan kanssa tuumattiin, että katsotaan! Reki oli viltillä peitetty. Ja me nostettiin vilttiä. Siellä oli ruumis heinien päällä, sotilaspuvussa,

kasvot noessa ja mullassa. Kyllä se oli meille nuorille tytöille järkytys. Sitä vaan, että ei sieltä niin vaan ensin valkoisissa arkuissa kaatuneita tuotu. Kaikki oli ihan alusta alettava.

Kun kaatuneita oli jo kymmenkunta niin oli sankarihautajaiset. Ja se torvisoitto oli niin juhlallista. Vieläkin olen sankarihautajaisissa kun kuulen torvisoittokunnan soittavan. Olimme kirkossa ja nousimme kuulemaan rovastin siunaamista, niin Elna-siskoni lyyhistyi lattialle. Luulin ensin, että häneltä putos lapaset lattialle, ja että hän kyyristyi niitä ottamaan, mutta sitten huomasin, että nyt on hänellä taju pois. Hän pyörtyi. Otin kainalosta kiinni ja sain hänet ulos selviämään. Ja selvis siitä.

Seuraavat sankarihautajaiset jäivät päivällä pitämättä, kun lentokoneita oli taivaalla niin paljon. Ja sen jälkeen ne oli aina illalla pimeellä. Ja kirkon ikkunat oli pimennetty.

Siihen aikaan käytiin kirkossa. Muistan sen erään Sunnuntain saarnan, kun rovasti Forss saarnastuolistaan puhui: ” Täällä kuoli venäläinen vanki. (Ne vangit olivat seurakunnan talossa.) Ja minua pyydettiin siunaamaan sitä vankia. Mutta minä nostin käteni ja huusin, että viekää sinne Paavolan kankaaseen minun mustan hevoseni viereen!” - Näin jyrkät mielipiteet oli siihen aikaan.

(Minun piti kirjoittaa noista seuraavista aiheista, mutta jostain syystä se jäi.

- armeijasta saatiin hevonen
- maidon vientiä ja piiraita, sukkaa ja kypäränsuojuksia
- Joulun aikaan Kaukolasta evakoitiin vanhat ja lapset.

- Räisälän lehmät
- kenttäsairaala koululla ja sen pyykkitouhua
- veden hakua lähteestä ja lähteeseen putoaminen
- lentokoneita päivällä sekä yöllä
- veljeni Ension saattoreissu ja ne pommit
- rauhan tulo
- Käkisalmen palo
- sian teurastus, lehmien ajo Särkisalmi, Savonlinnasta Äetsän asemalle
- rippikoulu Lauttakylässä, Amaryllis rippilahja

(Puhtaaksi kirj. huom.: Tästä jatkuu viimeksi kirjoitetut muistelmat.)

Talvisota-talvi oli kova talvi; pakkastakin meltein aina 30-40 astetta. Ei silloin naisväellä ollut pitkiä housuja, niin oli siinä naisväellä tarkenemista. Koitti vihdoin päivä 13.3.1940. Jännitys lisääntyi kun radiosta sanottiin, että: ”Ylimääräiset uutiset kello 11.” Ukona oli hiljaista, kuulakas ilma. Isä kehotti minuakin ulos kuulemaan, kun ei kuulunut tykkien jyske, kun sieltä aina muuten kuului. Isän epäily oli, että rintama oli pettänyt. Uutiset olivat kovaa sanomaa. Ja siinä kartaa katsomaan, että me ollaan ryssän puolella, ja kaksi päivää on aikaa poistua pois. Kyllä siinä meni ihan sekaisin, että mitä tässä itkultaan pitäis ensin tehdä.

Illalla katselimme ulkona, kun Käkisalmissa paloi; taivas tulimerenä. Siinä Käkösen Simon kolme tyttöä itki. Tuntui siltä kuin maailmanloppu on lähellä. Ei näitä päiviä voi koskaan pyyhkiä pois mielestään. ... Niin sitten leipää paistamaan ja sika teurastamaan, että saadaan evästä ja tavaroita pakkaamaan.

Isää ja äitiä minun tuli sääli, että heidän on lähdettävä. Tässä ovat ikänsä työtä tehneet, kaikki on jätettävä. - Lähdettävä tuntematonta tulevaisuutta kohden ja paluuta ei ole. Sitä minä itkin ja taas itkin. - Ajattelin, että kyllä me nuoret jostain paikkamme löydämme.

Mutta ei siinä auttanut panna kenenkään käsiä ristiin ja varttua valmista. Vaan suoraa toimintaa kaksi päivää. Kylä oli saatava kasaan. Seitsemän hevosta kuormineen ja kylän lehmät (n.30 kpl) pälytettiin navetasta hangelle ja taivaltamaan.

Viikko me kuljettiin sellaista kolonaa rajan tälle puolelle Särkisalmelle saakka. Ja se kovin kohtalo lehmille: erään talon riihelle ne sitten teurastettiin. Kyllä siellä matkalla kaikenlaista kummellusta sattui.

Isä ja Ester jäivät jatkamaan matkaa niitten hevosten kanssa, että missä saavat lastattua ne junaan. Minä ja Elna menimme Savonlinnaan ja sieltä matkasimme junalla Äetsän asemalle ja sitten kävellen 15 km Lauttalyylään. Menimme lauttakylän siirtoväen huoltoon, että mihin me nyt sitten joudumme. Mutta iloksemme siellä oli Ruuskan Olli, Laina-tädin mies. Hän opasti meidät Laina-tädin luo, niin se helpotti. Saimme ruokaa ja korviketta, sekä lämpimän petin.

Me saimme siitä samasta talosta hellahuoneen asuttavaksi. Ja tulihan isä ja Esteri viimein. Kyllä ne kaksi viikkoa oli pitkä aika. Siihen me sitten kaikki kokoonnuimme, paitsi veljeni Ensio. Hän joutui sotaväkeen.

Sitä sitten alkoi löytyä paikka kullekin. Elna siirtoväen sairaalaan hoitajaksi. Esteri 4H-kerhoneuvojan apulaiseksi. Minä lähdin kotiapulaiseksi Juhannusaaton aattona Ylöjärvelle. Se oli isälle kova paikka. Itkemään sinne jäi, kun lähdin pyörällä ajamaan. Tulkoon tässä kerrottua, että kävimme rippikoulun silloin keväällä Lauttakylässä, ja meillä oli mustat mekot rippijuhlassa.

Vuonna 1941 Huittinen ei olutkaan kaukolaisten sijoituskunta, vaan kaukolaiset sijoitettiin Kuopion pohjoispuolelle Maaningalle ja Siilinjärvelle Iisalmeen. Isä sai maapaikan Maaningalta Tavijärvenkylästä Kotasaari nimisen paikan. Siellä oli heinälato, aitta ja kaivo. Sieltä talosta mihin meidät oli majoitettu oli 2,5 kilometriä matkaa. Sitä pikka oli joskus asuttu.

Tulin piikapaikastani pois isän ja äitin apulaiseksi. Se oli toukokuun alkua, kun sitä elämää siellä alettiin. Mökin hirsiä olin isän kanssa justeerilla kaatamassa. Ja sitten kyntötoihin, että saatais viljat kylvöön, kun maat oli heinäurmella. Veljeni Ensio tuli sinne Kotasaareen kun oli päässyt sotaväestä pois. Mutta hän sairastui heti lavantautiin ja oli Huittisten sairaalassa sen toukokuun. Hän oli mennyt huonoon kuntoon sen sairautensa kanssa.

Siinä se mökin teko alkoi. Isällä oli Olkinuoran Ville apuna hirsiä veistämässä. Siellä harjulla sitä asuttiin. Kivien välissä oli pata, jossa kiehui niin korvike kuin puurot ja perunat. Ja mutakuoppa oli lähellä missä oli hyvä tiskata. Meillä oli kaksi lehmää, hevonen ja muutama kana, joista saimme pääruuan. kuva on Kotasaaren

harjulta: korvike hetki. Ruuskan Ollin ja Lainan paikka oli siinä ihan rajalla. Esko Pessin paikka oli vähän kauempana.

(valokuva 7. Korvikehetki Kotasaaren harjulla. Simo ja Ensio Pessi padan vieressä, Olli ja Laina Ruuska sekä pojat, Hilma Eevi ja Martta Pessi)

Sitten taas alkoi kuulua kummia. - Liikekannallepano ennen juhannusta. Olin saattamassa Ension ja Laina-täti Ollin lossille. Heidän oli määrä ilmoittautua Vammalassa. Siitä se veljeni sotareissu alkoi - vapaaehtoisena rintamalle.

Se oli heinäkuun alkua, kun Elna tuli Huittisista Kotasaareen. oli sairastunut käsistään ja hartioistaan sellaiseen reumaan, ettei meinannut saada vaatteitaan päälle eikä pois. Siellä sitten laitettiin aurinkoa ja linjamenttia käsiin ja selkään. Ja kyllä se pikkuhiljaa alkoi helpottaa.

Kävimme heinää niittämään viikatteella, kun se harju oli kivikasoja täynnä. ei siihen heinäkoneella ollut asiaa. Kyllä viljatkin kasvoivat hyvin ja peruna oli hyvällä alulla. Heinäkuun puolivälissä tuli niin kova halla, että vei perunat ja viljan. Isä koitti polttaa olkia ja heinää, että se savu olisi estänyt sitä hallaa, mutta kaikki oli turhaa. Tällaisia hallanarkoja paikkoja annettiin siirtoväelle. Heinätyöt olivat isälle hankalia, kun hän oli jostain syystä saanut paiseita istumalihaksiinsa. Niittokoneen istuin ei ollut mukava paikka. Minäkin yritin sitä niittokonetta ajaa ja haravakone oli minun ajettava. Ei äiti ollut koskaan hevosta ajanut. Heinäpellon

ojissa oli niin hyvä metsän alku; sellaista käsivartta paksua koivunrunkoa ja pajua kasvoi. Ei me niitä kaikkia keritty pois hakkaamaan sinä kesänä.

(valokuva 8. Kotasaaren mökki. Irja ja Elna Pessi lottapuvuissa, Voutilan emäntä Martta-puvussa (talon emäntä, missä me asuimme))

Sitten tuli sellainen ilouutinen. Mauno-setä oli kirjoittanut mummolle, että hänen ollessa Kaukolan valtauksessa, Simon talo ja muutkin rakennukset olivat pystyssä, vaikka niissämain oli käyty kovat taistelut. Kyllä siinä alkoi itää ajatus, että jos me päästäis kotio takaisin. Vaikka me oltiin saatu se mökki valmiiksi, ettei tarvinnut mennä sinne kortteeripaikkaan nukkumaan. Ja saimme olla sodasta rauhassa siellä keski-Suomessa.

Siinä se syksy kului syystöitä tehden. Saimme veljeltäni kirjeen, että hän oli käynyt Kaukolan-kotona. Kauraa kasvaa pellolla ja siellä oli ryssän hevonen. Toiveet kasvoivat entistä suuremmiksi, että me päästään Kaukolaan.

Sota ottaa uhrinsa. Mummolle Mari Pessille tuli tieto, että Mauno-setä (Mauno Pessi) on kaatunut Räisälän valtauksessa, ja on haudattu Lappeenrantaan. Ne huonotkin uutiset on otettava vastaan.

(valokuva 9. Mauno Pessi s. 19.8.1902 kaatui Räisälässä 17.8.1941)

Sitten tuli sellanen tieto, että kaikki karjalaiset, jotka ovat menossa entisille kotikonnuille on otettava isorokkorokotus. Pulkonkoskella oli lähin kyläkeskus, ettei tarvinnut Maaningan kirkonkylään mennä, jonne o matkaa 18 km maanteitse.

Oli lokakuun puoliväli, kun isä lähti viemään heiniä ja tavaroita Siilinjärven asemalle ja saatiin autokin lossilta hakemaan, kun oli sinne asti rahdattu. Ostimme isän kanssa lehmänkin näkemättä siltä kylän isännältä. Se tuotiin sinne lossille, jossa saimme tavarat autoon, ja sitten Siilinjärven asemalla junaan. Äiti ja isä menivät mullivaunussa elukoiden kanssa. Minä ja Elna matkustimme henkilöjunassa. Ja se jännä matka alkoi, mutta se oli myös iloinen. Kyllä ne savolaiset sanoi, että lähdette täältä leivän vierestä pois.

Kun pääsimme Kaarlahden asemalle, niin tuumasimme, että ei tämä niin pitkä matka ole kirkonkylään, pianhan me tämä kävellään. Kunnantalolla oli huoltopaikka, jossa saimme korviketta ja ruokaa. Oli siinä päivää vielä jäljellä, niin mennään kotia käymään, kun ei ole kun kolme kilometriä matkaa. Mutta kun olimme riihen ja tuvan välissä tiellä, niin tuvan kohdalta tulee ryssiä vastaan. Niitä oli kymmenkunta. Kyllä tuli äkkipysäys ja taisi sydän kurkkuun hypätä, kun niin kovin säikähdimme. Mutta ne olivat vankeja, ja vartiomies tuli niiden perässä. Kävimme kaikki rakennukset katsomassa; ikkunat oli rikki ja kaikki sekaista, hellakin oli puutarhassa, mutta silti oli hyvä mieli.

(valokuva 10. Rikkosen Toivo ja Ensio lomalla 1942)

Olisimme saaneet olla kunnantalolla yötä, mutta tulikin tieto, että tavarajuna on tullut Kaarlahteen. Saimme kuorma-auton ja lähdimme hakemaan tavaroita sinne kotio. Sitten tuli yö, ei siitä enää mihinkään voinut mennä. Siihen tuvan lattialle vaan peti; siinä isä, Elna, minä ja autokuski nukuimme aamuhämärään onnellisina.

Saimme seuraavana päivänä tavarat ja eläimet Kaarlahdesta kotio. Sitten alkoi kova siivoaminen, että voi asua. Se oli kyllä ihme, kuinka ryssät oli vieneet ovenkahvat ja lukot. Kirveellä pala pois, niin oli lukko lähtenyt. Ja ikkunoitten tukkiminen; ensin laitettiin vilttejä ikkunoihin. En muista mistä isä sitten sai ikkunalasia, että saatiin ikkunat kuntoon. Mutta eteisen ikkuna ja pikkukeittiön ikkunat oli jollain ovilla peitetty, ettei lunta tullut sisään.

(valokuva 11. Simo Pessin talo 1941)

Siinä oli sitä hyvää syksyä, niin isä haki jostain toisen hevosen ja niin kyntötöihin ja kynnettiin monta sarkaa. Siinä kyntäessä ihmeteltiin, miksi varikset noin raakkuu samassa paikassa. Isä kait aavisti mitä siellä voisi olla. Sanoi: ”Hän menee katsomaan, mutta ole sinä hevosia vahtimassa.” Ja tulee sieltä oksentaen; siellä oli ryssän ruumis. Eivät olleet hautaajat löytäneet. Vielä seuraavana keväänä riihen läheltä, kallion kolosta löytyi yksi. Ja kaivoimme ryssän istuttamia perunoita naapurin pellolta ja olivatkin isoja.

Ja sitten lumi lopetti kaikki ulkotyöt. Ja Esterikin tuli kotio. Hän oli Huittisissa kerhoneuvojana sen 1941 kesän. Esteri oli silloin

etelisenä talvena sellaisilla kursseilla, missä opetettiin kerhoneuvoja.

Kyllä siinä oli kaikki neuvot tarpeen, kun tuli syksyn pimeät illat. Lamppuöljyä ei saanut kuin vähän, kynttilät poltettiin, mitä oli ja sian rasvaa kupissa, johon pantiin pieni tilkku. Isä alkoi kyllästyä siihen, kun ei radiosta saanut uutisia. Siellä kirkollapäin oli sitten sähkö ja isä laittoi heinäseipäitä pellolle ja sähköjohtot seipään kärkiin; jo rupes sähkö kulkemaan.

Menin eräänä päivänä kaupalle. Sinne oli saatu SOK liike avattua ja myymälän hoitaja tuskaili, kun kauppa oli täynnä ihmisiä ja kun ei saa apulaisia. Niin minä rohkeana, että: "Olisihan tässäkin yksi." Niin se katsoi minua pitkään ja sanoi: "Mikäs sinun nimesi on? Tule kahden päivän päästä käymään." Ja niinhän se minun tiskintakanaoloni alkoi.

Siihen aikaan kaupanteko oli hidasta, kun ensin piti leikata korteista kupongit ja punnita rammalleen. Kun kaikki oli kortilla: kahvin korvikkeet sokerit, voit, lihat ja jauhot. Ei niitä kaikkea enää muista. Ja vaatetus kortilla. Ei saanut mitään, kun ei ollut kaupassa kangasta eikä kenkiä; sellainen tavara oli mustassa pörssissä. Voilla ja jauhoilla vaihtamalla jos jostain sai. Olin Kaarlahden SOK kaupassa talven 1942 kun sinne avattiin myymälä, niin asuin siellä. Että minulla ei ole kotioloista paljoa tietoa. Kävin kyllä pyhäsin kotona.

(valokuva 12. Ensio Pessi ja hilleri)

Tämä kuva, jonka laitan tähän mukaan on kait viimeinen Ension terveenä olosta. Oli pyydystänyt hillerin lomalla ollessaan. Hän sairastui siellä rintamatehtävissä kovaan kuumeeseen. Ja sieltä kenttäsaairaalaan; leikattiin umpisuoli, kun luulivat, että vika on siellä. Mutta kuume ei hellittänyt. Siitä kierre alkoi sairaalasta toiseen. Ja viimein kävi ilmi, että keuhkot olivat vialla. Siinä kevät meni. Olin kirjeenvaihdossa hänen kanssaan. Kirjoitin, että tulen katsomaan, kun saan kesäloman. Ensio oli silloin Paimion keuhkotautiparantolassa; se oli jo viides sairaala. Sain häneltä kirjeen, että ota niin paljon ääntä mukaan, että kuulen puheesi. Mutta siihen minun matkaani tuli sellainen este, etten saanutkaan lomaa, kun tuli johtajan vaihto. Mutta esteri lähti Ensiota katsomaan. Ja mikä ikävä ja masentava tapaaminen. Hän ei kuullut mitään. kuume oli vienyt kuulon. Paperi ja kynä olivat ajatusten vaihto. Esteri oli kyllä puhunut lääkärin kanssa, että eikö tässä mitään toivomisen varaa ole, että on isän ja äitin ainoa poika. - Ja sairaalassa olo jatkui epätoivoisena.

Sain kesäloman vähän myöhemmin ja menin isän ja Elnan kanssa heinätoihin Pääsmään. Se oli se äitin perintömökki. Elna olikin kotona niitä töitä tekemässä, vaikka oli pienikokoinen, mutta töissä pärjäs hyvin. Esteri oli kerhoneuvojana Kaukolassa. Pitäjällä kulkua piisas. Kaikkia siellä yritettiin saada alkuun.

(valokuva 13. Simo Pessin työt: Esteri, Irja ja Elna 1942)

(valokuva 14. Kerholaisia virkapuvuissa, oikealla neuvoja Esteri Pessi 1942)

(valokuva 15. Mari Pessi, mummo, Mauno-sedän haudalla)

Ja niin kova usko siellä oloon oli, että alettiin sankarivainaita siirtää Lappeenrannasta omaan hautausmaahan. Niin Mauno Pessikin siunattiin Kaukolaan.

Minun työni kävi vähiin kotona. Kaupassa meni päivät ja välillä piti keretä Lotta-kanttiin pyhäsin ja joskus illallakin työvuoroon.

Kaukolassa oli vankileiri. Ja nämä vangit siivosivat sodan jäännöksiä ja kaatuneet ryssät aina haudattiin siihen paikkaan mistä niitä löytyi. Kun niiltä alkoi työt loppua, niin niitä vankeja annettiin taloihin töihin. Isäkin haki ryssän lannan ajoon. Ei niille tarvinnut palkkaa maksaa, mutta ruokaa piti antaa ja saattaa takaisin sinne leirille. Kyllä siinä tunnearvo oli kovilla; rintamalla Suomen miehet katsoo ryssiä, että ne pysyy kaukana. Sitä minä vaan, kun isä oli niin isänmaallinen.

Elettiin vuotta 1943. Saimme veljeltäni Ensiolta kirjeen, että on alkanut toipua. Ja alkoi varttua lomaa, kun ei ollut vuoteen käynyt kotona. Ja sitten kesällä pääsi lomalle. Se oli iloinen asia, mutta ei olisi saanut mennä aurinkoon. Ja lomalta paluu oli jo hankalaa; piti olla Helsingissä yötä välillä, että pääsi perille. Ja mikä harmi: vettä keuhkoihin. Se tautia lisäs. Sitä en muista koska hänet siirrettiin Harjavallan sairaalaan, mutta oli sielläkin. Kyllä se Ensio kävi lomalla sinä kesänä toisenkin kerran. Oli minun häissäni. Menin naimisiin Ensio Teräväisen kanssa. Se oli elokuun loppua. Ja sitten miniäksi Teräväiseen Järvenpään kylään. Niin en osaa

kertoa heidän tekemisiään, mutta omista touhuistani olen kertonut kirjaan ”Lottien sota”.

Kesällä 1944 alkoi tapahtua. Oli kaunis kesäpäivä. Esteriä ja Mattia vihittiin Käkös-Simon pihassa. Ja häväki ympärillä. Lentokoneita ilmassa; pelko tuli kaikille, että jos ne on viholliskoneita. Kun siinä kului jo kauan sellaista rauhallista oloa. päästiin siinä pelkällä säikähdyksellä. Mutta silloin se suurhyökkäys alkoi kannaksella. Oli veljeni Ensio silloin lomalla Esterin ja Matin häissä. Muistan, kun Ensio naapurin isännän, Vatasen, kanssa laittoi Esterin mustan kissan laatikkoon. Ja sitten oli juhlallinen luovutus Montosessa. Se oli yllätys, että Esteri sai kissansa.

Kun siinä selvittiin hääilosta ja väsymyksestä. Palasin Järvenpään Teräväiseen, niin mikä yllätys. Talo täynnä sotilaita ja upseeri minun kammarissa majoittuneena. Tämä oli sellainen kuorma-autokolona. Kyllä niitä sotilaita riitti joka taloon.

Ja meille siviili-ihmisille tuli evakuointi määräys. Ei siinä muuta kun kampeita pakkaamaan. Ne automiehet toivat meidän tavaroita nykyisen rajan tälle puolelle saakka Simpeleelle. Sain puhutuksi, että jos ne veis isänkin tavaroita Ojajärven asemalle. Ja minä opastamaan tietä. Ja tämä kuva on viimeinen isän pihasta. Kyllä oli taas itkun paikka, mutta minkäs teet. Taas oli kaukolaiset juhannuksena evakkotaipaleella.

(valokuva 16. Simo Pessin pihassa 1944)

Kun mekin saimme lehmät majoitettua, niin tuli kiire tavaroita pelastamaan, kun meltein aina satoi. Ja mikä tavaran paljous Parkanon urheilukentällä. Ja kun löysi laatikon ja nosti, niin vesi vaan virtana valui. Ei muuta kun saimme erään talon pihaan laittaa pyykkinarun ja kuivatella vaatteita ja pakata taas.

Ensio oli saanut lomaa ja tullut Parkanoon. Tapasimme siellä. Hän oli saanut tietää, että heidän sijoituspaikkansa on Kihniöllä Puumilan talossa. Ja me lähdettiin katsomaan. Kihniön asemalta oli 10 kilometrin matka. Eihän niitä autoja silloin niin vaan kulkenut ja kävelimme sen matkan, mutta ylämäet ottivat koville hänelle, kun oli vettä keuhkoissa. Talon väki oli kovin kohteliasta ja meille laitettiin petit peräkammariin. Kyllä me saatiin autokyyti seuraavana päivänä takaisin Kihniön asemalle. Siellä etsimme tavaroita. Niitä riitti jokaiselle asemalaanille. Oli se Ension kuulo vähän parantunut. Kun hän pani kätensä korvan taka, niin sai sitten selvän, kun puhui hänelle harvaan ja selvään.

Siitä ne tiet taas erkanivat. Ensio palas lomaltaan sairaalaan. Ja minä menin ensin Pieksämäelle missä oli meidän tavaroiden kokoamispaikka. Ja sitten menin vähäksi aikaa Helvin tykö Joensuuhun. Hänen ei tarvinnut lähteä evakkoon, ja heille syntyi neljäntenä päivänä heinäkuuta Mirja.

Kun Suomen sotilaat saivat sen ylivoiman pysähtymään, niin tuli uutisia, että Karjalaan pitäis mennä elotöihin korjaamaan viljat mitä keväällä kylvettiin. Ja niinhän isä ja Elna olivat sinne menossa. Minäkin menin taas Kaukolaan . Saimme vilja korjattua ja perunat

kaivettua. Ja siihen tämä ilo loppui kun tuli rauha. Karjala oli pakko luovuttaa ryssälle. Sen sai silloin uskoa, että paluuta ei ole. Mutta juuret jäivät sinne ja muistot, jotka eivät ole koskaan sammuneet.

Kyllä se kotien jättäminen otti koville; ihmiset sairastuivat kuumeeseen. Ja se armoton koti-ikävä. Niin minäkin sairastuin. Olin kuumeinen ja lähdin Alastarolta Kihniölle isän ja äitin luo käymään. Niin se ikävä helpotti ja kuume meni sen tien.

Elettiin vuotta 1945. Se oli kevättä, kun sin äidiltä kirjeen, että Kihniöltä ei saa sianporsaita. Mutta Alastarolla niitä oli, ja niinhän minä porsaan kanssa matkaan. Possulle tehtiin puinen laatikko ja se matkusti junan tavaraosastossa. Ja äiti sai possun.

Siinnähän se aika kului. Karjalaiset vartos korvauksia ja sijoituspaikkoja. Mutta Elna ja Tauno Kuusimäki vihittiin silloin kesällä Puumilan talossa. En ollut niissä häissä. Elna ja Tauno menivät asumaan Kihniön Aitonevalle. Siellä oli turvetyömaa, ja siellä oli sellaisia parakkeja missä sai asua ja Taunolla oli töitä. Isä ja äiti jäivät taas kahestaan Puumilan pirttiin, talon mykkä mies seuranaan.

(valokuva 17. Elna ja Tauno Kuusimäki 1945)

Isä ja äiti saivat maapaikan Ruoveden Pappilankylästä. Ison pappilan maista. Ja asunnoksi pappilan aittarakennuksen päästä pienen kamarin. Maapaikassa oli kuivausriihi ja vanha

riihirakennus, jossa oli pahnalato päätyssä. Siinä pikkukamarissa asuivat ja alkoivat suunnitella rakentamista.

Se oli vuosi 1947 niin Ensio tuli sairaalasta kotio isän ja äitin luo. Ei sairaalasta olis millään päästetty niin huonoa potilasta. Hänellä oli toinen keuhko vallon tyytetetty pois ja toisestakin alaosa. Lääkäri oli sanonut, että kuolet, jos lähdet pois sairaalasta. Ja niin veljeni oli tehnyt päätöksensä, että jättää sairaalan ja sanoi: ”Sama se, missä kuolee.” Siitä taisi olla melkein 10 vuotta, kun Ensio kävi Harjavallan sairaalassa näyttämässä itsensä, että ollaan viellä elossa. Kyllä se työnteko oli raskasta, kun kaikki pienikin ponnistus otti henkeen. Hän oli kekseliäs, ja keksi, millä sais hommat helpommaksi; heinäseipäihin eijät sähköporalla ja lapit pilkottua koneella ja kaikkea muuta.

(valokuva 18. Simo ja Mari Pessin talo, kuivuri ja lato 1948)

Asuinrakennus valmistui 1948, ja muistan, kuinka onnellisia sitä oltiin tupaantuliaisissa, että onko evakkoreissu nyt takanapäin. Oli siinnä ilon aihetta ihan tarpeeksi, että pääsi pois vieraista nurkista. Ruoveteläiset pitivät karjalaisille mieleen painuvan juhlan. Seuraavassa juhlaan laadittu runo.

UUDISMAJALLA

Tervetuliaisiksi karjalaisille jäsenilleen

Ruoveden seurakunnalta

26.3.1950

On tunnusomaista tälle ajalle:
se muurit murskaa, lyö pyykit hajalle,
se vieroittaa ja se yhdistää,
se veltostuttaa, se ryhdistää;
se uskon riistää ja uskon antaa,
se toisen kaataa, se toista kantaa
kuin myrsky haahta päin rantaa.

Vaan myrsky on oikukas - ihmisessä
ei varmuutta liioin, mut peräsimessä
jos Herra on, rantaan oikeaan tie
jok`ainoan haahden varmaan vie.

Ja varmaa myös: maa ei petä lastaan!
Sinut, tiedät se ottaa kuin äiti vastaan.
Se luottaen katsoo syvyydestä
Sinuun, teihin - se katsoo meihin
ja uskoo: lastensa hyvyydestä
pian kukkivat korvet ja vihannoi salot,
Hämeen vaaroilla ylenee Karjalan talot.
Se näkee: kuokat jo heiluu siellä
jänisten poluilla, hievien teillä
ja näkee: vaimo jo Karjalan
virittää lieteensä valkean
sopessa hohtavan uudismajan
kaukana vauheilta vainonrajan
sydämessään siunaten tulen sen
rauhan tulek ja vapauden.

Ja se näkee: rinteillä Hämeen vuorten
Jo liekkiin leimahti sydämet nuorten,
se haastaa: Liekistä siitä
Häme, Karjala Jumalaas kiitä!
Pian ylläni versoaa virkeä suku,
sodan jalkoihin joka ei huku,
joka kansojen kesken verta verran

vljelyksessä riittää voittoja kerran,
joka jälkeläistensä miljoonaluvun
on päivään kantava ihmissuvun,
päivään, miss` sorron on päättynyt yö
missä vahvin ei enää heikointa lyö,
miss` ei tunneta vääryyttä, vainoa,
missä rakkaus laki on ainoa,
missä kyynel on poskelta haihtunut
ja kärsimys kruunuksi vaihtunut.

Ole kiitetty Karjalan mies ja nainen,
sun lunnailias vapahdettu on maa,
laulunaarteensa kansamme kauttasi peri,
anna täälläkin kantelos kajahtaa,
että syttyisi rakkaus sydämiin, tajuun,
maan rakkaus suuri ja syvä;
että kiitosvirsi ois ylentyvä
myös Ruoveden saloilta Jumalan puoleen,
mist` on ainoa lohtu ja huojennus huoleen,
tullut ja tulee vasta.
Älä lakkaa täälläkään uskomasta,
älä ripusta kanneltas pajuun!

Ole kiitetty Karjalan henki ja veri,
ole siunattu karjalainen!

Eero Havas.

Mutta minä tuotin isälle ja äitille murhetta aivan tarpeeksi avioerollani. Se oli siihen aikaan rohkea teko. En varmaankaan olis siitä yksin selvinnyt, mutta Viljo oli tukeni ja turvani.

En muista mikä vuosi se oli, kun Ensio osti mootoripyörän, kun asioilla piti kulkea, niin oli se kulku vähän helpompaa. Ja alkoivat

navetan rakentamista. Mutta oli aika kova yllätys eräänä aamuna vanhassa navetassa. Hevonen oli laittanut takajalkansa kaulahihnaan ja hirttäytynyt siihen. Naapurin miehiä oli apuna, että olivat nylkeneet nahkan pois. Ja minä äitin kanssa keitettiin lihoista saippuaa. Se oli suuri vahinko siihen aikaan.

Elettiin vuotta 1952. Elna ja Tauno asuivat Visuvedellä. Ja heille varrottiin neljättä lasta. Elna oli pieni ja hento ihminen, eikä tämä lapsi syntynytäkään tavallisesti, vaan oli tehtävä keisarin laikkaus. Ja niin tuli keuhkokuume sen jälkeen ja Elna kuoli, mutta riski poika jäi. Tauno antoi pojan Pursiaisille kasvatiksi eli omaksi.

(Valokuva 19. Elnan hautajaiset 1952)

Me olimme muuttaneet juuri silloin Harakkalaan. Olimme ostaneet pienen mökin, kun Elnan kuolinpäivä oli. Kyllä siinä meni ilot ja surut sekaisin. Isä ja äiti kustansivat Elnan hautajaiset. Oli siinä surua koko suvulle, mutta ajan kuluessa kaikki asiat järjestyi parhain päin.

Siinn' meni talvet ja kesät. Navetta tuli rakennettua. Kyllä sitä työtä riitti ja voimat alkoi vähentyä. Äiti alkoi sairastella ja isän jalat alkoivat olla melko lopussa. Kun meille sisaruksille oli lapsia siunaantunut, niin rupesimme Ensiole huomauttelemaan, että lakkis jää kannonpähän. Kyllä hänellä oli tyttöystävä ollut jo monta vuotta. Puolusteli sillä, että hän on niin sairas.

(valokuva 20. Simo, Mari ja Ensio Pessi puhdetöissä 1953)

(valokuva 21. Uusi navetta)

Mutta sitten alkoi tapahtua. Jouluna Ensio ja Saara Rautio menivät kihloihin ja Pääsiäisenä 1958 heidät vihittiin Ruoveden kirkossa. Häät olivat kotona.

(valokuva 22. Ensio ja Saara Pessi)

Kävimme usein isän ja äitin luona. Ensio haki meitä autolla ja se oli lapsillekin kovin mieluista. Viljo sai Ension moottoripyörän käyttöönsä, kun hän kävi Häklin verstaalla töissä. Meiltä tuli matkaa sinne noin kahdeksan kilometriä, niin jäi linja-auton vartoominen.

Vuoden 1958 kesä kului ihan iloisissa merkeissä, kun ympäristö huomasi, että Saara odottaa vauvaa. Ja olihan se asia isänkin mieleen, että suku jatkuu. Mutta taas tuli mutka matkaan. Ensio alkoi sairastella silloin syksyllä. Ei hän lähtenyt enää autoilemaan, alkoi tuntea itsensä huonoksi. Joulun ajan oli kotona ja vasta Loppiasisen jälkeen meni sairaalaan. Silloin oli vielä Ruoveden keuhkotautiparantola toiminnassa. Ja Saara kävi miestänsä katsomassa päivittäin. Ensio oli aina vakuuttanut, että muista hoitaa poika hyvin.

Ja sitten koitti se elämän ehtoo. Ensio nukkui ikiuneen 21.1.1959. Ei hänelle annettu sitä iloa, että olis nähnyt poikansa syntyvän. Viikko Ension kuolemasta poika syntyi. Oli kyllä ihmeellistä, että

isällä oli niin vankka yhteys tulevaan lapseen. Kun saara siitä sitten alkoi toipua ja sai pojan sairaalaan hoitoon hautajaistan ajaksi.

(valokuva 23. Simo Ensio Pessin siunaustilaisuus 1959)

Taas oltiin kovan tosiasian edessä. kun tässä isää ja äitiäkin ajattelee. Kun hautajaiset oli ohi ja poika päässyt kotio, niin sitten oli ristiäisten aika. Poika sai nimekseen Veijo Simo Ensio; siinnä tuli isän ja isoisän nimi perinnöksi. Kyllä isä kävi usein kopanreunalla katsomassa, että täällä se pieni isäntä nukkuu ja kasvaa. Ja kävi usein hautausmaalla ja istui siellä kiven päällä - ja arvata saa mitä mielessä liikkui.

Eräänä talvisena päivänä tuli hautajaiskutsu isälle ja äidille Noormarkusta. Ension kummi Anni Pääkkönen oli kuollut. Tämä Anni oli isän serkku ja oli kovin läheinen; kävi usein isällä kylässä. Ja niin isä ja äiti menivät sinne Noormarkkuun hautajaisiin. Se oli ollut kova reissu. Ja palasivat sieltä maanantaina kotia väsyneinä.

Isällä oli kalapyödyksiä järvessä ja meni niitä silloin tiistaina katsomaan, ja oli ollut mielestään ihan kunnossa. Ja palattuaan oli juonut kahvia. Ja siinnä oli alkanut ottaa rinnasta, eikä äiti ja Saarakaan ymmärtäneet että asia on niin vakava. Veritulppa tukki isän sydämen. Ja niin isän elämä päättyi kello kolme iltapäivällä 10.3.1959. Kun saimme sanan, niin ei millään meinannut todeksi uskoa.

(valokuva 24. Simo Pessin arkku)

Ja niin talo jäi näin pienen isännän varaan. Kun taas oli hautajaiset pidetty, jäi kaikki hommat äitin ja Saaran hartioille. Kyllä he luulivat ensin, että jaksavat. Mutta suru ja murhe koettelivat; äitin sairaus tuli entistä pahemmaksi. Ja Saara muutti pois. Niin tultiin siihen tulokseen, että myydään se talo ja maat vieraalle. Ja niin Utusen Einari ja Inga ostivat Simo ja Mari Pessin siirtolaispaikan. Mutta äitille jäi asumisoikeus kahteen kammariin.

Mutta äitin sairaus tutkittiin ja leikattiin; mahalaukun syöpä, eikä siitä enää parantunut. Oli vuosi 1961 ennen Joulua äiti nukkui ikiuneen (22.12.1961). Oli kaksi viikkoa sitä ennen sairaalassa. Niin oli elämä muuttunut, että äitin hautajaiset pidettiin Urheilutalolla.

(valokuva 25. Maria Pessin hautajaiset; Viljo, Irja, Helvi, Mikko, Esteri ja Matti)

Näin loppuivat kyläilyt Pappilanharjulla. Eikä Pessin suku juurtunut Ruoveden Pappilankylään. Saara meni uusiin naimisiin Aatos Leinosen kanssa. Olimme kaikki sitä mieltä, että Veijo sai hyvän kasvatusisän. Ja Veijo sai myös kaksi kasvukumppania Leon ja Vesan. Mutta ei pojat ehtineet aikuisiksi, kun kova kohtalo otti pois ensin Saaran ja sitten auto-onnettomuudessa Aatoksen. Kyllä sitä jää miettimään, että onko tämä kaikki Luojan tahto?